

Bolvári-Takács Gábor

Másfél évtized az erdélyi magyar felsőoktatás történetéből

Aligha tévedünk, ha azt állítjuk: a trianoni határokon kívül rekedt magyar kisebbség kulturális jogainak, sőt, politikai érdekérvényesítő képességének is egyik leghitelesebb fokmérője a helyi magyar intézményrendszer állapota. Gondoljunk a marosvásárhelyi színházra vagy a pozsonyi Csemadokra; történetükben a mindenkori hatalom kisebbségpárti vagy kisebbségellenes attitűdje nyilvánvalóan nyomon követhető. Különösen igaz ez a magyar nyelvű felsőoktatásra, hiszen az egyetemek, főiskolák léte ab ovo elmentéses mindenfajta asszimilációs törekvéssel: itt zajlik ugyanis a kisebbségi önazonosságot megőrizni képes értelmiség nevelése.

A romániai magyarság fájdalmas emlékei közé tartozik az önálló kolozsvári Bolyai Tudományegyetem megszüntetése. Bár a politikai rendszerváltozás óta az újraindítás (azaz a Babes-Bolyai Egyetemről történő leválasztás) kérdése folyamatosan napirenden van, a Bolyai Egyetem Barátainak Egyesülete és a Bolyai Egyetemért Alapítvány szükségét érezte az Emlékkönyv kiadásának. Az időzítésre jellemző, hogy a kisebbségi sors mennyire nem a születési, hanem a megszűnési évfordulókra figyel: a kötet az intézmény bezárásának 40. évfordulója alkalmából jelent meg.

A kolozsvári egyetem története – az erdélyi fejedelmek kezdeményezéseit nem számítva – a kiegyezés koráig nyúlik vissza. Az intézményt 1872-ben avatták fel jog- és államtudományi, orvostudományi, bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi, valamint matematikai és természettudományi karral, 40 tanszéken 40 tanárral. Az uralkodó 1881-ben engedélyezte a Ferencz József Tudományegyetem név felvételét.

A fejlődés fordulópontja 1919, amikor a román állam az egész intézményt lefoglalta, mire az Szegedre költözött át. A visszatérésre a második bécsi döntésig kellett várni: 1940 októberében az iskola, Kolozsvárra visszatérve, 85 tanszékkal és az újonnan szervezett közgazdaságtudományi karral folytatta munkáját. Az újabb nyugodt periódus azonban mindössze néhány évig tartott. 1944-ben, a front közeledtével, a magyar állami intézmények felszólítást kaptak a város elhagyására, de az Egyetemi Tanács – élve az autonómia eszközével – határozatban értesítette a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumot, hogy a helyén marad.

Az új korszak 1945. június 1-jével kezdődött, amikor egy román királyi törvényrendelet "magyar előadási nyelvű állami Tudományegyetem" felállítását határoz-

ta el, amely még ugyanezen év decemberében felvette a Bolyai Tudományegyetem nevet. A román kormány e lépéssel szerzett néhány jó pontot a párizsi béketárgyalásokon, másrészt megszakította az addig létező kolozsvári egyetem jogfolytonosságát, amelynek vagyonát a román állam így minden további nélkül elvehette, hiszen volt "másik" magyar egyetem.

Ekkor kezdődött el valójában a Bolyai Egyetem története. Az új egyetem szervezésével kapcsolatban jogszabály rögzítette, hogy négy karral fog működni (irodalom és bölcsészet, jog- és közgazdaságtudomány, természettudomány, orvostudomány), s hogy a tanári kinevezések előfeltétele a román állampolgárság, a felsőoktatási törvényben előírt tudományos fokozatok megléte, valamint a magyar nyelv ismerete.

A román kormány döntése megosztotta az erdélyi magyar értelmiséget. A kisebbségi elnyomás és a bécsi döntések hatályon kívül helyezése ellen tiltakozók ugyanis képtelenek voltak szembesülni a román állam fondorlatos módon kigyalalt gesztusával. Hogy ennek megemésztése mennyire nehezen ment, jól példázza egy diplomáciai irat. Petru Groza miniszterelnök ugyanis 1945. október 28-án Kolozsvárt találkozott az egyetem tanáraival, és figyelmeztette az ellendrukkereket, hogy saját intézményük érdekében próbáljanak megbékélni a helyzettel, és ne dédelgessenek illúziókat. (v.ö.: Revízió vagy autonómia? Iratok a magyar-román kapcsolatok történetéről (1945-1947), sajtó alá rendez-

te: Vincze Gábor, Teleki László Alapítvány, 1998, 74. o.) Grozának – ismerve az egyetem későbbi sorsát – sajnos igazra lett.

Nincs most helyünk arra, hogy a Bolyai Egyetem karainak és intézeteinek másfél évtizedes fejlődését és eredményeit bemutassuk. Az olvasók részletesen tájékozódhatnak a kötetből, hiszen a közzétett 24 tanulmányból 19 tematikusan ezzel foglalkozik. Fordítsuk inkább figyelmünket az egyetem megszüntetésének körülményeire!

A közvetlen előzmények politikai ügyekben nyilvánultak meg. Az 1956-os forradalom következményeként az erdélyi magyarsággal szemben is megerősödött a bizalomhiány, ennek nyomán letartóztatások kezdődtek. 1959 februárjában – felső szintű politikai biztatásra – a romániai diákszövetség bukaresti országos értekezlete vetette föl az önálló magyar oktatási nyelvű egyetem problémáját, mint a "nemzetiségek elszigetelésére irányuló törekvések" példáját. Arra is ügyeltek, hogy ezzel kapcsolatban idézzék Lenin mondását a különböző nemzetiségű tanulók egy iskolába tömörülésének hasznosságáról. Az alkalom nem volt véletlen: a konferencián Gheorghe-Gheorghiu Dej pártfőtitkár és Chivu Stoica miniszterelnök egyaránt részt vett. Hol vagyunk már ekkor a Groza-féle kiegyensúlyozásra törekvő nemzetiségi politikától!

A pártvezetés gyorsan cselekedett. A bukaresti tanácskozás befejezését követő napon, 1959. február 23-án, Takács Lajos rektor összehívta a Bolyai Egye-

tem Tanácsát, ahol a prorektor előterjesztette, hogy "a párt és a minisztérium döntése alapján, a diákság kérésére" a két kolozsvári egyetem összevont intézményként működik tovább. A rektor a bejelentést követően senkit nem engedett szólni, ehelyett a maga részéről támogatásáról biztosította a döntést és az ülést berekesztette.

Ezt követően nagygyűlések és tanácskozások kezdődtek az egyesítésről, tiltakozásra csak elvétve került (kerülhetett) sor. A gyűlések megszervezésében fontos szerepet játszott a fiatal Nicolae Ceausescu, aki figyelt arra, hogy az egyesítés ténye a román-magyar barátság jelképeként jelenjen meg a tömegkommunikációban. A Bolyai Tudományegyetem megszüntetésének ürügyei között a román pártpropaganda buzgón hangoztatta a döntést megalapozó (ál)érveket. Ezek között a nacionalizmus vádja, illetve az ellenforradalmi tüzfészek megjelölés ugyanúgy helyet kapott, mint a román nyelv elsajátításának hiánya, mint az elszigetelődést segítő eszköz.

A kötet érdeme, hogy a megszüntetés politikai körülményeit történelmi tárgyilagossággal mutatja be, s az okok feltárása is a tényeken, s nem indulati alapokon nyugszik. Az egyetem megszüntetéséhez statisztáló utolsó rektor, Takács Lajos szerepe viszont – éppen a személyeskedés elkerülése végett – nincs bemutatva.

Néhány hónapja azonban megjelent egy cikk a Magyar Naplóban, amelyből kiderül, hogy az utolsó rektor személyét a

romániai magyar értelmiség már 1947-ben negatívan ítélte meg, amikor a román nemzetgyűlés képviselőjeként támogatta, hogy a békeszerződésből töröljék a kisebbségvédelmi záradékot. Nem meglepő tehát, hogy Takács Lajos engedelmes állampolgárként hajtotta végre a Bolyai Egyetem beolvasztását, s vállalt ezt követően további kormányzati és politikai funkciókat Romániában. A sors fintora, hogy a 70-es évekre a belső ellenzék egyik vezetője lett, de korábbi tetteit ezután sem bocsátottak meg neki. (v.ö.: Beke György: A püspök imája = Magyar Napló, XIV/2. szám, 2002. február, 16-21.o.)

Az önálló kolozsvári Bolyai Tudományegyetem másfél évtizedének történetébe hű lenyomata az évtizedekig fennhangoztatott "szocialista nemzetiségpolitika" fogalom ürességének. A most ismert kötet tanulmányai hozzásegítenek ahhoz, hogy e kérdésben is tisztábban lássunk, s hogy egykor jelentős kulturális értékeink ne múljanak el nyomtalanul.

(A Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem 1945-1959, szerkesztette: Faragó József, Incze Miklós, Katona Szabó István, Sebestyén Kálmán; kiadja a Bolyai Egyetem Barátainak Egyesülete – Bolyai Egyetemért Alapítvány, 1999)